

สรุปรายงานการสัมมนาทางวิชาการ
เรื่อง บรรณารักษ์กับงานสร้างสรรค์และเผยแพร่สารสนเทศท้องถิ่น
วันอังคารที่ 7 สิงหาคม 2555
ณ ห้องบรรณสาธิต ชั้น 4 อาคารบรรณสาร
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

วัตถุประสงค์การสัมมนา

เพื่อพัฒนาบุคลากรและผู้สนใจทั่วไปให้มีความรู้ความสามารถและเทคนิคในการสร้างสรรค์และเผยแพร่สารสนเทศท้องถิ่น

การรวบรวมและสร้างสรรค์สารสนเทศท้องถิ่น “ทุนวัฒนธรรม” : กรณีศึกษา โดย คุณวรรณุช สุนทรวิณิต

สารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) มีคำที่เกี่ยวข้องหรือนิยมใช้อยู่ทั่วไป เช่น สารสนเทศชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะชาวบ้าน ความรู้ดั้งเดิม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทรัพยากรสารสนเทศท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน วัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

วัฒนธรรม คือ แบบแผนการประพฤติ การปฏิบัติของคนในสังคมสั่งสมจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งแสดงออกถึงสัญลักษณ์ บ่งบอกความคิด สติปัญญา รวมถึงระบบคุณธรรม มีทั้งจับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ วัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น ภาษา เสื้อผ้า การแต่งกาย ศิลปะ อาคารบ้านเรือน หรืออาจจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วัฒนธรรมวัตถุ และวัฒนธรรมอีกแบบหนึ่งคือที่จับต้องไม่ได้ เช่น แบบแผนการดำเนินชีวิตที่เกิดจากความคิด ความเชื่อ ค่านิยม

วัฒนธรรม สามารถจำแนกได้หลายแบบ เช่น

- จำแนกตามวิถีชีวิต เช่น วัฒนธรรมที่เป็นมรดก วัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรมที่สร้างสรรค์
- จำแนกตามยูเนสโก เช่น สาขาศิลปะ สาขามนุษยศาสตร์ สาขาการช่างฝีมือ สาขาคหกรรมศิลป์ สาขากีฬาและนันทนาการ
- จำแนกตามผู้คน หรือกลุ่มชาติพันธุ์

การศึกษาเกี่ยวกับทุนวัฒนธรรม ของ ดร.ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ ในรายงานการวิจัย เรื่อง “การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางพัฒนาทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าที่มาพร้อมกับค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และงานสร้างสรรค์อันเกิดจากการศึกษาค้นคว้าจากผู้ทรงภูมิรู้ที่ได้กล่าวถึงการใช้ประโยชน์จากทุนวัฒนธรรมอันเป็นคุณค่าที่ช่วยให้สังคมดำรงอยู่อย่างสมดุล พึ่งพาอาศัยกัน สร้างสินค้าสาธารณะเพื่อใช้ร่วมกัน ในการการผลิตสินค้าและบริการ เช่น ศิลปหัตถกรรม งานฝีมือ การแสดง ฯลฯ หรือมีประโยชน์ทางอ้อม เช่น สนับสนุนการท่องเที่ยว การถ่ายทอดความรู้ในลักษณะ Tacit Knowledge ผ่านทักษะและความชำนาญที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง รวมทั้งช่วยในการจัดระเบียบทางสังคม แทนการเป็นสังคมแห่งการแย่งชิง

ในรายงานการวิจัยได้กล่าวว่า ลักษณะของทุนวัฒนธรรม หมายถึง ทรัพย์สินทางปัญญาที่สั่งสมมาในอดีต มีคุณค่าต่อมนุษย์และความต้องการของสังคมนอกเหนือจากการให้คุณค่าทางเศรษฐกิจ

ทุนวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่มีมูลค่าและให้คุณค่าต่อวิถีชีวิตของสังคมในทางใดทางหนึ่ง เช่น ทำให้สังคมอยู่กันอย่างสมานฉันท์ ช่วยจัดระเบียบสังคม ในทางเศรษฐศาสตร์ทุนวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดอรรถประโยชน์ต่อสังคมและปัจเจก

ทุนวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่จีรัง อาจเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี เช่น การทอผ้าที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทย เมื่อมีโรงงานมีเครื่องจักรเข้ามาที่สามารถทอผ้าได้รวดเร็ว และราคาถูกกว่า ทำให้การทอผ้าตามวิถีดั้งเดิมลดน้อยลง หรือหายไป

ลักษณะของทุนวัฒนธรรม

1. เป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในตัวคนหรือกลุ่มคน เช่น ความคิด จินตนาการ ความเชื่อ
2. เป็นสิ่งที่ป็นรูปลักษณ์และเป็นตัวตน เช่น ภาพวาด เครื่องมืออุปกรณ์ สิ่งก่อสร้าง สถานที่ที่เป็นมรดกโลก
3. ความเป็นสถาบัน เช่น กติกา การยอมรับที่หลากหลาย ๆ คนเห็นร่วมกัน เช่น การยอมรับในสถาบัน กษัตริย์ วัด โรงเรียน ทำให้เกิดความสามัคคี ประเพณี หรือกิจกรรมร่วมกันของสังคม

ผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว พบว่า ประเทศไทยมีทุนทางสังคมที่อยู่มากมาย สามารถนำมาเกื้อกูลให้คนไทยมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งยังช่วยสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครองของประเทศไทย โดยเฉพาะการนำทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาซึ่งสังคมมีอยู่มากมายทุกพื้นที่ทั่วประเทศ ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมที่สั่งสม มาเป็นกลไกในการพัฒนาสังคม ทั้งนี้เพื่อการคงอยู่ของวัฒนธรรมไทยและการสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับคนไทยอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของความสมดุลทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

นอกจากนั้น ยังพบว่า มีความเชื่อมโยงระหว่างสินค้าที่เป็นทุนวัฒนธรรมอย่างสินค้าท้องถิ่น กับทุนเศรษฐกิจ เช่น การขายของที่ระลึกที่มาจากท้องถิ่นผนวกกับการท่องเที่ยวเพื่อขายสินค้าวัฒนธรรมจากท้องถิ่นอื่น ๆ สารพัดชนิด

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมนั้น เพื่อค้นหาศักยภาพและพลังสร้างสรรค์ ตลอดจนเพื่อการชื่นชม ภาคภูมิใจในมรดกทางปัญญา

นันทบุรีศึกษา

โครงการนี้เป็นสร้างสร้างสรรค์ทุนวัฒนธรรมเพื่อสังคมเกิดขึ้นตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเปิดในระบบการศึกษาทางไกล โดยมุ่งขยายโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชน และเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐแห่งเดียวในจังหวัดนันทบุรี ดำเนินการโดยห้องสมุดซึ่งมีหน้าที่หลักในการให้บริการและเผยแพร่สารสนเทศให้กับคณาจารย์ นักศึกษา บุคลากร และสู่ประชาชน

โครงการนันทบุรีศึกษา เริ่มต้นในปี 2548 โดยดำเนินการในรูปแบบของโครงการวิจัย ในระหว่างปี 2548-2550 ได้มีโครงการวิจัยทั้งหมด 4 โครงการ ได้แก่ โครงการพัฒนาห้องสมุดดิจิทัลเกี่ยวกับ ร.7 จำนวน 1 โครงการ และโครงการเกี่ยวกับนันทบุรีศึกษา 3 โครงการ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาต้นแบบห้องสมุดดิจิทัล ผลที่ได้จากโครงการคือ หนังสือ สื่อต่าง ๆ และการจัดสัมมนาเผยแพร่ผลงานต้นแบบห้องสมุดดิจิทัลและนันทบุรีศึกษา

ในปี 2553-2554 ได้ดำเนินโครงการเผยแพร่ภูมิปัญญานันทบุรีศึกษา 2 โครงการ ได้ผลผลิตคือ หนังสือ สื่อต่าง ๆ และการสัมมนาทางวิชาการ

ลักษณะโครงการวิจัยที่ได้ดำเนินการ ได้แก่

1. โครงการวิจัยการพัฒนาเครือข่ายบริการองค์ความรู้และสารสนเทศดิจิทัลในชุมชน
2. โครงการการพัฒนาสารสนเทศและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนันทบุรีศึกษาเพื่อส่งเสริมบริการห้องสมุดชุมชน

3. โครงการพัฒนาสารสนเทศและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนันทบุรีศึกษาเกี่ยวกับประวัติชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในอำเภอบางบัวทอง

ในการดำเนินการต้องทำการศึกษาข้อมูลของนันทบุรีทั้งด้านชุมชน ท้องถิ่น ภูมิปัญญาและการพัฒนาต่าง ๆ ประยุกต์ ประสาน และสร้างสรรค์ผลงาน โดยอาศัยความรู้ความสามารถทางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ผลผลิตที่ได้จะเป็นวัตถุดิบให้บุคลากรทางการศึกษานำไปใช้ประโยชน์ เช่น การสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

นันทบุรีศึกษา เริ่มต้นจากการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับนันทบุรีตามแหล่งสารสนเทศต่าง ๆ ซึ่งพบว่า มีข้อมูลของนันทบุรีน้อยมาก หรือข้อมูลที่มีอยู่ไม่ได้กล่าวถึงนันทบุรีโดยตรง เป็นเพียงพื้นที่การศึกษาข้อมูลหรือกลุ่มตัวอย่าง และไม่มีให้จัดซื้อจัดหาได้ ข้อมูลเหล่านั้นจึงไม่สามารถตอบโจทย์การศึกษาเกี่ยวกับจังหวัดนันทบุรีได้อย่างแท้จริง โครงการนันทบุรีศึกษาจึงได้เริ่มต้นขึ้นและเป็นที่มาของการค้นหารากเหง้าของจังหวัดนันทบุรี

ในการสร้างสรรค์ผลงานนั้นจะหลีกเลี่ยงปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ โดยหาแนวทางการทำงานใหม่ สร้างผลงานใหม่ไม่ซ้ำกับที่เคยมีมาก่อน มุ่งแสวงหาสิ่งที่มีคุณค่า หายาก เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกภูมิปัญญาต่อไป

ทีมงานการจัดการสารสนเทศท้องถิ่นนันทบุรีศึกษา แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 พัฒนา สร้างสรรค์เนื้อหาสารสนเทศ ซึ่งประกอบด้วย บรรณารักษ์และนักสารสนเทศจากหน่วยห้องสมุดสาขา ศูนย์เทคโนโลยีบรรณสารสนเทศ หน่วยบริการสื่อสิ่งพิมพ์

หน้าที่รับผิดชอบของกลุ่มนี้คือ

- ศึกษาข้อมูล คัดเลือก กำหนดเรื่อง
- สืบเสาะ แสวงหาผู้รู้ ความรู้
- ประเมินโอกาสการสร้างสรรค์งานต่อเพื่อการพัฒนาเนื้อหาในรูปแบบต่าง ๆ
- รวบรวม จัดเก็บข้อมูล ความรู้ที่ได้ในรูปแบบที่กำหนด เช่น ภาพนิ่ง วิดิทัศน์ หนังสือห้องสมุดดิจิทัล
- จัดทำหนังสือ

กลุ่มที่ 2 พัฒนาห้องสมุดดิจิทัล มีหน้าที่รับผิดชอบการสร้างรายการสารสนเทศดิจิทัลด้วยมาตรฐานต่าง ๆ และสร้างเครื่องมือช่วยค้น

กลุ่มที่ 3 เผยแพร่เนื้อหาสารสนเทศ โดยจะประสานกับทีมงานพัฒนาเนื้อหา นันทบุรีศึกษา ในการจัดทำหนังสือ จัดทำนิทรรศการออนไลน์ จัดทำนิทรรศการเคลื่อนที่ การจัดสัมมนา และการจัดส่งสื่อและงานธุรการอันเนื่องมาจากกิจกรรมการเผยแพร่

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. จัดการสัมมนาเพื่อยืนยันกรอบ “นันทบุรีศึกษา” โดยการหาผู้รู้ ผู้มีความสามารถมาร่วมกันกำหนดแผนงานย่อย ๆ กรอบและขอบเขตการศึกษา เช่น นักประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมจังหวัดศึกษานิเทศก์ ฯลฯ
2. ทำการศึกษาข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อค้นหาบุคคล ผู้รู้ เช่น เอกสาร หน่วยงานท้องถิ่น หน่วยงานด้านการศึกษาและวัฒนธรรม
3. สร้างสรรค์งานร่วมกับผู้รู้ โดยเริ่มจากพื้นที่อำเภอใกล้ตัว ขยายพื้นที่ออกไปอำเภออื่น ๆ และสร้างสรรค์เป็นผลผลิตหลัก ได้แก่ หนังสือ แล้วแปรรูปเป็นสื่อเผยแพร่อื่น ๆ ในรูปแบบหลากหลาย ที่สะดวกแก่การใช้ประโยชน์แก่ท้องถิ่นและสังคมในวงกว้าง

กลุ่มเนื้อหาที่เลือกพัฒนาและสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ แบ่งออกเป็น

1. สารสนเทศด้านประวัติศาสตร์และเรื่องราวท้องถิ่น ประกอบด้วย เรื่องราวประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ถิ่นฐานที่ตั้ง ผู้คน ชาติพันธุ์ ศาสนา วิถีชีวิต อาชีพ ท้องถิ่น ของพื้นที่ปกครอง และพื้นที่ทางวัฒนธรรมกับชุมชน การเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ความภาคภูมิใจของท้องถิ่น ชุมชน เช่น ธงและตราประจำจังหวัด
2. สารสนเทศด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ประกอบด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับ พิธีกรรม พิธีการ และงานศิลปะแขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของผู้คนในชุมชนทั้งชาติพันธุ์และศาสนา รวมทั้งประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน
3. สารสนเทศเกี่ยวกับวัดในท้องถิ่น เนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมของชาวบ้านและศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ประกอบด้วยเรื่องราว เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ที่ตั้ง สิ่งสำคัญ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรมภายในวัด ความสำคัญของวัดที่มีต่อชุมชนในท้องถิ่นนันทบุรีศึกษา
4. สารสนเทศผู้รู้ด้านนันทบุรีศึกษา เพื่อชี้แหล่งความรู้ ประกอบด้วย บุคคลผู้รู้ แขนงความรู้ความชำนาญที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่น ทั้งที่เป็นงานอาชีพและความรู้เฉพาะบุคคล อาทิ การเป็นผู้นำชุมชน การเป็นศิลปินพื้นบ้านแขนงต่าง ๆ และท้องถิ่น การเป็นนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และการพัฒนาชุมชนในอดีต
5. สารสนเทศด้านอาหารพื้นบ้านในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์มอญ

แหล่งข้อมูลจากบุคคลต่าง ๆ

เริ่มต้นการค้นหาบุคคลผู้รู้ด้วยการสังเกต/ วิเคราะห์จากรายชื่อผู้แต่งจากบรรณานุกรมท้ายหนังสือวิทยานิพนธ์ และงานวิจัย สอบถามจากส่วนราชการต่าง ๆ ของจังหวัดนันทบุรี ซึ่งไม่พบข้อมูลมากนักเพราะหน่วยงานต่าง ๆ นั้นดำเนินการตามนโยบายของผู้บริหารซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และสอบถามเพิ่มเติมจากคำแนะนำที่ได้รับ

จากการค้นหาได้ผู้รู้เกี่ยวกับจังหวัดนันทบุรีทั้งหมด 15 คน ประกอบด้วย คนไทยตัวอย่างของจังหวัดนันทบุรี อาจารย์ประวัติศาสตร์ ศึกษานิเทศก์ ปลัดอำเภอ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัด นักวิชาการวัฒนธรรม อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนในจังหวัดนันทบุรี และปราชญ์ชาวบ้าน

เมื่อทำการศึกษาข้อมูลจากผู้รู้แล้ว จึงทำการเขียน เรียบเรียงให้เป็นเรื่องราว ด้วยภาษาที่เป็นทางการเหมาะสม และนำเข้าสู่ระบบห้องสมุดดิจิทัล

การดำเนินการจัดการเนื้อหาเพื่อทำเป็นห้องสมุดดิจิทัล จะมีเกณฑ์การดำเนินงาน ดังนี้

1. เป็นแหล่งความรู้ที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยเฉพาะสำหรับประเทศไทย
2. ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์
3. มีข้อมูลประกอบที่เพียงพอแก่การจัดการบริการห้องสมุด เช่น เป็นภาพถ่าย ต้องมีรายละเอียดเกี่ยวกับภาพในรูปคำบรรยายภาพ ภาพใคร สถานที่อะไร ส่วนใด เมื่อไร เป็นต้น
4. สามารถให้บริการแก่สาธารณะได้ (ไม่มีข้อจำกัดการเผยแพร่)
5. เอื้อต่อการให้บริการทางอินเทอร์เน็ตของมหาวิทยาลัย

การจัดการด้านเนื้อหา

1. เนื้อหาต้องมีความถูกต้อง
2. เนื้อหามีความชัดเจน เช่น ภาพมีความคมชัด หรือใกล้เคียงกับต้นฉบับ
3. การอ้างอิงแหล่งข้อมูลหรือที่มาอย่างถูกต้องที่สุดเท่าที่จะทำได้ เช่น ผู้แต่งคือใคร ภาพอะไร ภาพถ่ายโดยใคร ปีไหน
4. มีการระบุผู้จัดทำอย่างชัดเจน พร้อมข้อมูลอื่น ๆ ประกอบ เช่น สังกัด วัตถุประสงค์ ขอบเขต ฯลฯ

การจัดการด้านกระบวนการเชิงเทคนิคห้องสมุด

1. การรวบรวมเนื้อหา มีขั้นตอนหรือแนวปฏิบัติที่ชัดเจนในการรวบรวมและพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดดิจิทัล
2. การจัดทำหมวดหมู่ มีระบบการจัดหมวดหมู่ที่เหมาะสมกับทรัพยากรสารสนเทศ
3. การจัดทำรายการ มีมาตรฐานการลงรายการ โดยเฉพาะ metadata ที่เอื้อต่อการค้น แลกเปลี่ยน และแบ่งปันข้อมูล

การจัดการด้านบริการห้องสมุดดิจิทัล

1. เป็นแหล่งบริการความรู้แก่ผู้ใช้สาธารณะ
2. ร่วมอนุรักษ์ความรู้ ภูมิปัญญาและแหล่งความรู้ของไทย โดยให้บริการผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต
3. ต้องมีการจัดการในลักษณะห้องสมุด คือ การคัดเลือก การเข้าถึงความรู้ หรือทรัพยากรที่ได้รวบรวมไว้

การเรียบเรียง การใช้ภาษาในหนังสือชุดนันทบุรีศึกษา

หนังสือชุดนันทบุรีศึกษานั้น มีผู้เขียนหลัก คือ นายพิศาล บุญผูก ซึ่งเป็นผู้รู้ของจังหวัดนันทบุรี และมีบรรณาธิการ คือ คุณวรนุช สุนทรวิฑิต หนังสือชุดนันทบุรีศึกษาแต่ละเล่มจะมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1. หัวเรื่องหลัก
2. หัวเรื่องรอง
3. ขยายความเรื่อง
4. ใช้สัมผัสคล้องจอง
5. ย่อหน้า
6. คำเน้น ประโยคเน้น
7. เครื่องหมายคำพูด
8. เป็นรูปแบบของเอกสารวิชาการและสารคดี

จุดเด่นของหนังสือชุดนันทบุรีศึกษาคือการใช้หัวเรื่องที่เป็นคำที่สัมผัสคล้องจองกัน การใช้ถ้อยคำภาษาที่สละสลวย เช่น “สมัยกาลบ้านปากเกร็ด” “นานาวิจิตรศิลป์ในดินแดนบ้านปากเกร็ด” “หลากหลายชาติพันธุ์สร้างสรรค์ชุมชน” “ศิลปะสืบสาน เทศกาลงานประเพณี” “ชาวนาไทรน้อยทำนาด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน” “พระมหากรุณาธิคุณเสด็จยาดราที่ปากเกร็ด” ซึ่งคำเหล่านี้ บางส่วนได้นำไปใช้เป็นชื่อเรื่องของนิทรรศการต่อยอด

ผลผลิตของนันทบุรีศึกษา ประกอบด้วย

1. หนังสือและหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ชุดนันทบุรีศึกษา 14 เรื่อง
2. นิทรรศการออนไลน์บนเว็บไซต์ห้องสมุด สำนักบรรณสารสนเทศ 20 เรื่อง
3. นิทรรศการเคลื่อนที่ 48 เรื่อง 61 แผ่น
4. ห้องสมุดดิจิทัลกว่า 700 รายการ
5. การสัมมนาทางวิชาการ 8 ครั้ง

กลุ่มเป้าหมายที่ได้นำข้อมูลนันทบุรีศึกษาไปใช้ประโยชน์

- ครู นักเรียน นักศึกษา และบุคลากรทางการศึกษา
- หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาล อบจ. อบต.
- แหล่งเรียนรู้ในชุมชน
- ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดสถาบันการศึกษา

กลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ ได้นำข้อมูลนันทบุรีศึกษาไปใช้ในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนต่าง ๆ ของจังหวัดนันทบุรี การปรับปรุงผังเมือง การศึกษาเกี่ยวกับวิชาสถาปัตยกรรมท้องถิ่น การศึกษาเพื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น การศึกษาวิชาเกี่ยวกับการจัดการสารสนเทศท้องถิ่น เป็นหนังสือประจำบ้านคนนันท แหล่งเรียนรู้บ้านตาซา-ยายสา เป็นต้น

บทบาทของบรรณารักษ์และห้องสมุดกับแนวทางการทำงานจัดการสารสนเทศท้องถิ่น

1. ศึกษาค้นคว้าวิจัย รวบรวมและจัดระบบสารสนเทศ
2. ประยุกต์และพัฒนาผสมผสานความรู้ดั้งเดิม กับความรู้ใหม่ให้เหมาะสมเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต
3. อนุรักษ์ฟื้นฟู เลือกรื้อ รื้อฟื้นขึ้นใหม่
4. การจัดการศึกษาและจัดกิจกรรมต่อเนื่องและสร้างเครือข่าย
5. การเสริมสร้างศักยภาพของผู้ทรงภูมิปัญญา

การเผยแพร่สารสนเทศท้องถิ่นโดนนิทรรศการออนไลน์ : กรณีนันทบุรีศึกษา โดย คุณกัลยาณี ศุภดิษฐ์

นิทรรศการ คือ การจัดแสดงเรื่องราวต่าง ๆ ที่หลากหลายเนื้อหา หลาย ๆ จุดมุ่งหมาย มีการจัดกลุ่มเป็นหมวดหมู่ นำเสนอด้วยสื่อต่าง ๆ มาผสมผสานกันและนำเสนออย่างเป็นระบบ

นิทรรศการออนไลน์ เป็นการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยในการจัดเก็บและเผยแพร่นิทรรศการในรูปแบบของเว็บไซต์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต มีจุดเด่นคือ จัดเก็บง่ายและสามารถนำกลับมาใช้ได้อีกตามวาระต่าง ๆ

กำเนิดนิทรรศการนันทบุรีศึกษา

เริ่มจากการนำภาพนิทรรศการถาวรในห้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี มาแสดงบนเว็บไซต์ และมีการเพิ่มเนื้อหามากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับนันทบุรีศึกษาได้เป็นรูปเล่มแล้ว จึงได้เริ่มดำเนินการเผยแพร่ข้อมูลนันทบุรีศึกษาในรูปแบบนิทรรศการออนไลน์ เพื่อเป็นการสรุปความคิดและความรู้ให้ผู้อ่านเพลิดเพลินและมีความสนใจมากขึ้น

ขั้นตอนการทำนิทรรศการออนไลน์ ประกอบด้วย

ด้านเนื้อหา

1. กำหนดเรื่อง โดยในเบื้องต้นได้กำหนดกลุ่มของนิทรรศการไว้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนันทบุรีศึกษา กลุ่มเทิดทูนสถาบัน และกลุ่มทั่วไป
2. รวบรวมและจัดการเนื้อหา จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้ได้เนื้อหาที่ถูกต้อง สมบูรณ์
3. ลำดับการนำเสนอเนื้อหา เช่น ปี พ.ศ. ลำดับเหตุการณ์ กลุ่มเนื้อหา
4. ตั้งชื่อนิทรรศการ จะตั้งชื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหานิทรรศการ สร้างความสนใจและดึงดูดชวนให้ติดตาม ทั้งนี้จะครอบคลุมถึงการตั้งชื่อเมนูเนื้อหานิทรรศการด้วย เช่น “ล่องคลองท่องวัด” “ซูดเกร็ด เกิดเกาะ(เกร็ด)” “เมื่อมีคลอง ต้องมีเรือ” “หลากหลายลีลา นานาตลาดบางบัวทอง”
5. กำหนดสื่อประกอบ ต้องสอดคล้องกับเนื้อหาละเอียดประโยชน์ต่อการเข้าใจเนื้อหานิทรรศการ และควรมีคำอธิบายเนื้อหาของสื่อชิ้น ๆ

ด้านการนำเสนอ

1. กำหนดโครงสร้างหลักนิทรรศการ ประกอบด้วย หน้าเปิดนิทรรศการ หน้าเนื้อหานิทรรศการ และหน้าแหล่งที่มาของนิทรรศการ
2. กำหนดองค์ประกอบของเว็บไซต์ เพื่อความเป็นเอกลักษณ์ของนิทรรศการทั้งเรื่อง โดยให้มีความสอดคล้อง กลมกลืนและเหมาะสมกับเนื้อหานิทรรศการ ได้แก่ สี ภาพพื้นหลัง ตัวอักษร การจัดวางองค์ประกอบเนื้อหาและสื่อประกอบ
3. เทคนิคการนำเสนอ มีหลากหลายเทคนิค เช่น เสนอด้วยแผนผัง แผนที่ สื่อมัลติมีเดีย ภาพย่อ/ขยาย เมนูเนื้อหาตั้งชื่อให้น่าสนใจ

การพัฒนานิทรรศการในรูปแบบนิทรรศการออนไลน์ด้วยโปรแกรมต่าง ๆ ได้แก่ Macromedia Captivate Macromedia Flash Adobe Photoshop FlipAlbum เป็นต้น

เมื่อพัฒนานิทรรศการออนไลน์แล้วจะทำการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของนิทรรศการก่อนนำออกเผยแพร่ โดยตรวจสอบทั้งทางด้านเนื้อหาและการออกแบบ

นิทรรศการออนไลน์ของนันทบุรีศึกษา จะเผยแพร่ที่เว็บไซต์ของสำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช <http://library.stou.ac.th>

การเผยแพร่สารสนเทศท้องถิ่นโดยนิทรรศการเคลื่อนที่ : กรณีนันทบุรีศึกษา โดย คุณสุธัญนิช หุ่น
หลา

**“นิทรรศการที่ดีไม่จำเป็นต้องเป็นงานที่มีคนดูมากที่สุด แต่อยู่ที่นิทรรศการนั้นสามารถถ่ายทอด
ความรู้สึกแรงเร้า ให้ความรู้ ความบันเทิงแก่ผู้ชมได้มากที่สุดหรือไม่”**

การประชาสัมพันธ์เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับหน่วยงาน ที่จะบอกให้คนอื่นรู้จักตัวเรา และทำให้สิ่งที่
หน่วยงานทำมีการใช้ประโยชน์มากขึ้น ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบและการจัดนิทรรศการก็เป็นส่วนหนึ่งในการ
ประชาสัมพันธ์ที่น่าสนใจและได้ผลดี

นิทรรศการเคลื่อนที่ เป็นนิทรรศการที่จัดขึ้นเป็นชุดสำเร็จ เพื่อแสดงในหลาย ๆ สถานที่หมุนเวียนกัน
ไป รูปแบบและสื่อหลักที่นำมาแสดงเป็นแบบเดิม อาจมีสิ่งของหรือการแสดงประกอบเพิ่มเติมในบางครั้ง แต่
เปลี่ยนสถานที่ไป

หลักการจัดนิทรรศการ ประกอบด้วย ความประสานกลมกลืน ไม่ซ้ำซาก สมดุล เรียบง่าย มีการเน้น
มีความโดดเด่น และมีความต่อเนื่อง

ข้อดีของการจัดนิทรรศการเคลื่อนที่

1. เข้าถึงพื้นที่ของผู้ชมกลุ่มเป้าหมายได้ง่าย ทั้งที่เป็นชุดบุคลากรทางการศึกษา สำนักงาน/
หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานส่วนท้องถิ่น ชาวบ้าน นักเรียน นักศึกษา
2. ได้รับความสนใจจากผู้ชมมากเนื่องจากมีความสะดวกในการเข้าถึง
3. เป็นการให้บริการด้านการศึกษาโดยไม่ต้องอาศัยค่าใช้จ่าย
4. สนับสนุนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

แนวคิดในการคัดเลือกเนื้อหา

1. แบ่งเนื้อหาออกเป็นหมวดหมู่ ได้แก่ ประวัติความเป็นมา ความเป็นอยู่และประเพณี
ศิลปหัตถกรรมและสถาปัตยกรรม และอาหาร
2. คัดเลือกเนื้อหาให้ครอบคลุมทุกหมวดหมู่
3. ในแต่ละเรื่องนำเสนอเพียงประเด็นเดียว ซึ่งจะทำให้เข้าใจได้ง่าย ไม่ซับซ้อน ผู้ชมรับรู้ได้
ดีกว่า ถ้าหากเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอมีมากให้แตกแยกเป็นประเด็นย่อย ๆ

ขั้นตอนการทำนิทรรศการเคลื่อนที่

1. เตรียมเนื้อหา โดยจะทำการร่างเนื้อหาและเตรียมภาพ มีผู้ตรวจสอบเนื้อหา และตรวจสอบ
แหล่งภาพให้
2. เตรียมภาพ
3. เตรียมทรัพยากรดำเนินการ เช่น แหล่งเงิน เวลา ผู้รับผิดชอบ

การตั้งชื่อเรื่อง ต้องให้สื่อความตรงเนื้อหา อาจเป็นการเล่นคำ เล่นสระ เล่นอักษร เล่นพยัญชนะ เป็น
คำกลอน เป็นอุปมาอุปไมย หรือเป็นคำถามให้ชวนคิด

การเล่นสระ เช่น อาหารหวานคาวชาวเมืองนนท์ ภาพเก่าเล่าเรื่องบางบัวทอง

การเล่นอักษร เช่น อิฐดีที่ทำอิฐ บางบัวทองเมื่อน้ำลตรถยนต์(คันแรก)ก็มา

คำกลอน คำคล้องจอง เช่น ถึงบางพุด พุดดีเป็นศรีศักดิ์ จากผืนป่าสุนาข้าวทุ่งบางบัวทอง

คำถาม คำชวนคิด เช่น เชื่อมดีต้องมีเงา ปล่องเตาอิฐช่วยชีวิตคนนันทบุรี เรือมอญมาแล้ว

คำบรรยายที่ใช้ในการจัดทำนิตรรศการ จะเป็นการใช้คำธรรมดา ไม่ควรเล่นสำนวนมาก ข้อความกะทัดรัดได้ใจความ ใช้คำบรรยายเท่าที่จำเป็น เพราะนิตรรศการควรมีไว้ให้ดูมากกว่าอ่าน ผู้ชมจะได้ไม่เบื่อหน่าย นอกจากนั้น เมื่ออ่านแล้วต้องจับใจความได้เป็นที่เข้าใจง่าย โดยใช้ให้เหมาะกับระดับความสามารถและประสบการณ์พื้นฐานของผู้ชม ยกเว้นคำเฉพาะหรือภาษาถิ่นบางคำที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

การจัดองค์ประกอบทางด้านเทคนิคนั้น ผู้จัดทำนิตรรศการสามารถเลือกใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ได้หลากหลาย เช่น Adobe Photoshop Adobe Illustrator PhotoScape คุณสมบัติของเครื่องคอมพิวเตอร์ที่สามารถรองรับการใช้งานได้ดี ควรจะมีหน่วยประมวลผลกลาง (Processor) Core i7 หน่วยความจำ (RAM) 4 GB ขึ้นไป ระบบปฏิบัติการ (System type) 32 bit ขึ้นไป

แบบของอักษร ที่ใช้ในนิตรรศการควรคำนึงถึงขนาดตัวอักษรที่เหมาะสมไม่ใหญ่ไม่เล็กจนเกินไป ใช้สีที่ตัดกับพื้นหลังเพื่อให้เห็นชัด คำบรรยายควรใช้อักษรที่อ่านง่าย เรียบร้อย บรรจง มีการเว้นช่องไฟ เว้นบรรทัดให้เหมาะสม

การเลือกภาพ ภาพส่วนใหญ่ที่ใช้ในการจัดนิตรรศการมาจากการค้นคว้าหาข้อมูลแหล่งหลักจากหนังสือ และภาพถ่ายที่โครงการผลิตขึ้น การจัดวางภาพต้องจัดวางภาพให้มีจุดเด่นและจุดรอง สีและรูปทรงของภาพสามารถแข่งกับขนาดได้ หลักสำคัญในการวางจุดสนใจคือวางภาพไว้ในระดับสายตา

การเลือกวัสดุประกอบการจัดแสดงนิทรรศการ สามารถเลือกได้ทั้งของจริงที่สอดคล้องกับเนื้อหา ที่สามารถนำมาจัดแสดงได้สะดวก หรือเป็นหุ่นจำลอง ของจำลองก็ได้

การเลือกใช้บอร์ดนิตรรศการ ควรคำนึงถึงความสวยงาม ประโยชน์ใช้สอย ความมั่นคงแข็งแรง มีการทรงตัวดี ทนทาน สามารถประกอบและติดตั้งได้ง่าย มีความสูงพอเหมาะหรืออยู่ในระดับสายตา

ตัวอย่างบอร์ดนิตรรศการเคลื่อนที่

แบบ SPIDER (ราคาประมาณ 4300 บาท/อัน)

ข้อดี คือ น้ำหนักเบา ประกอบเคลื่อนย้ายง่าย ปรับระดับการเอนได้ เปลี่ยนภาพได้สะดวก

ข้อจำกัด คือ ล้มง่ายเมื่อถูกลมพัด

แบบ Rollup

ข้อดี คือ ประกอบเคลื่อนย้ายง่าย

ข้อจำกัด คือ จัดแสดงได้เฉพาะในอาคาร มีน้ำหนักมาก ปรับเอนไม่ได้ เปลี่ยนภาพไม่สะดวก

แบบ POPUP

ข้อดี คือ ประกอบเคลื่อนย้ายง่าย มีขนาดใหญ่สะดุดตา

ข้อเสีย คือ จัดแสดงได้เฉพาะในอาคาร มีน้ำหนักมาก ราคาสูง

การเลือกใช้วัสดุพิมพ์ ควรเลือกใช้วัสดุที่สามารถนำกลับมาใช้ได้หลายครั้ง เน้นการผลิตด้วยวัสดุที่คงทน เช่น ไวนิล เหมาะสำหรับใช้งานกลางแจ้ง สติกเกอร์ติดฟิวเจอร์บอร์ด พีพี GLOSSY เคลือบมัน เคลือบด้าน (ค่าพิมพ์ภาพขนาด 210*90 ซม. ประมาณ 1300-2000 บาท)

ข้อควรระวังในการจัดทำนิตรรศการ

1. การใช้คำราชาศัพท์ให้ถูกต้อง
2. การเขียนชื่อเฉพาะ สะกดให้ถูกต้อง บอกความหมายและคำอ่านเพื่อให้สื่อความหมายได้ถูกต้อง
3. การออกแบบต้องยึดถือความถูกต้องของข้อมูล เนื้อหา ภาพประกอบ และลักษณะวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อนของแต่ละชุมชน ท้องถิ่น เช่น การจัดวางภาพสิ่งที่ชุมชนเคารพนับถือ ควรอยู่ในที่ ๆ เหมาะสม

การนำไปใช้ประโยชน์

- เผยแพร่ความรู้ภายในหน่วยงาน ประกอบการจัดฝึกอบรม สัมมนา การบริการวิชาการแก่นักศึกษา ประชาชนทั่วไป
- เผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน ร่วมจัดนิทรรศการในงานต่าง ๆ ของจังหวัด ชุมชน โรงเรียน

(นางสาวชนิษฐา ทุมมากรณ์)

ผู้สรุปรายงานการสัมมนา